

РЕЦЕНЗІЇ

“Журнал НАМН України”, 2014, т. 20, № 3. — С. 369-370.

Войтенко В. П. Онкологія — XXI. Книга про смуток і надію. — Київ: Вид-во “Фенікс”, 2014. — 152 с.

Злоякісні пухлини, займаючи одне з провідних місць серед причин смерті, вивели онкологів на першу позицію за методологією вивчення клітинних і молекулярних механізмів життя. Ще ніколи успішне лікування раку не мало таких реальних перспектив, як сьогодні. В монографії обговорюються нові підходи, які найближчим часом стануть проривними в онкотерапії. Автор надихає оптимізмом, стверджуючи, що рак перестав бути невиліковним. Радіаційне опромінення, хірургічне втручання й хіміотерапія при комбінованому застосуванні на роки (навіть десятки років) подовжують життя хворих, а при ранній діагностиці спричиняють повне одужання. Пошуки терапевтичних істин залежать від розкриття фундаментальних законів популяційної та молекулярної генетики, на які спирається функціонування і нормальної, і ракової клітини. Важливо своєчасно відкидати застарілі гіпотези й догми, шукаючи механізми взаємодії різних клітин і систем надклітинного рівня, які раптом стають ворогами.

У першому розділі йдеться про гуманітарний та соціальний супровід онкопатології, наведено гігієнічні рекомендації “Європейського кодексу проти раку”, перелік основних харчових джерел, які запобігають розвитку злоякісних новоутворень. Аналіз смертності від злоякісних пухлин населення з різними рівнями освіти свідчить, що в осіб з вищою освітою смертність від цієї патології є значно меншою. Втім, соціально-економічні зрушення останніх років руйнують роль освіти; вага знання та досвіду в багатьох сферах життя стає катастрофічно низькою, а виміром життєвих досягнень стає гривня (долар, євро). Відтак, гроші не є гарантом збереження здоров'я, проте впливають на доступність кваліфікованої медичної допомоги в Україні чи за її межами. Автор наводить статистичні дані, згідно з якими чверть усіх смертей чоловіків в Україні пов'язана з тютюнопалінням; на злоякісні пухлини всіх локалізацій в чоловіків 35-69 років припадає 49 % таких смертей, у чоловіків 70 років і старших — 35 %, на рак легенів у 35-69 років — 100 % чоловічих смертей, у >70 років — 89 % смертей. Крім тютюну рак органів дихання можуть провокувати інші чинники, зокрема пов'язані з виробництвом. Так, в групі осіб, які

працюють на канцерогенно-небезпечних виробництвах, але не палять упродовж останніх 15 років, рівень онкологічної патології є нижчим в 3,3 рази, ніж серед працівників, які працюють в аналогічних умовах, але палять.

В другому розділі обговорюються загальні передумови злоякісного перетворення (малігізації) клітин, а третій розділ присвячений спеціальним і дискусійним питанням старіння та раку, які (попри давні корені) стали домінуючими саме в третьому тисячолітті. Автор наводить багато історичних фактів із життя відомих людей, що страждали на онкопатологію, від чого книга читається з цікавістю, незважаючи на таку сумну тему.

В. П. Войтенко як геронтолог розглядає питання про зв'язок раку і старіння організму. На цю проблему у даний час існують дві протилежні точки зору. Згідно з першою (класичною), вікові зміни організму збільшують вірогідність розвитку раку. Це пов'язують з активацією вільнорадикальних процесів, зростанням нестабільності геному і ослабленням при старінні механізмів протиракового захисту. На користь такого погляду є досить багато фактів, зокрема експоненціальне збільшення частоти розвитку раку з віком. Останнім часом багатьма дослідниками обґрунтовується протилежна версія зв'язку раку і старіння, згідно з якою старіння в еволюції виникло як захист організму від раку. Так, теломерний лічильник клітинних ділень обмежує нескінченний процес проліферації і таким чином захищає організм від розвитку пухлин. Дисфункція теломер, яка відбувається при їх укороченні, активує білок p53, що призводить до реплікативного старіння клітин. Мутації в білку p53 виявляються у 50 % аденокарцином грудей і у 40-60 % випадків колоректальної аденокарциноми. Тому p53 часто називають “стражем геному”. В. П. Войтенко також розглядає редуомну гіпотезу контролю біологічного часу і старіння всесвітньо відомого геронтолога А. М. Оловнікова та його погляди на зв'язок старіння і онкологічних процесів.

Останніми роками у низці досліджень отримані докази того, що у багатьох випадках розвиток пухлин може залежати не від суто генетичних (як традиційно вважалося), а від епігенетичних чинників. Зокрема, деякі автори висловлюють припущення, що процес утворення пухлин в 100 разів частіше буває спричинений епімутаціями (стійким

підвищенням рівня експресії онкогенів або, навпаки, зниженням рівня експресії генів-супресорів пухлин), ніж мутаціями як такими. Докази подібних процесів, отримані у багатьох епідеміологічних та експериментальних дослідженнях, кардинально змінюють наші уявлення щодо природи раку, а, отже, і щодо можливих заходів, спрямованих на його попередження та терапію. В. П. Вой-

тенко виявив обізнаність із цими сучасними розвідками, а також досить детально і обґрунтовано виклав їх у представленій монографії.

В кінці книги наведений короткий перелік найавторитетніших робіт, знайомство з якими дозволить зануритися в головні проблеми сучасної онкології.

Академік НАМН України В. В. Безруков